

2020 ж

Қазақстан халқы тілдері
күніне орай
"Мемлекеттік тіл:
бүгіні мен келешегі"
тақырыбына
"Бәйтерек" ҰБХ" АҚ
қызметкерлері жазған
эсселер жинағы

(Сборник эссе сотрудников Холдинга
ко Дню языков народа Казахстана)

ОПЕРАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ДЕПАРТАМЕНТІ

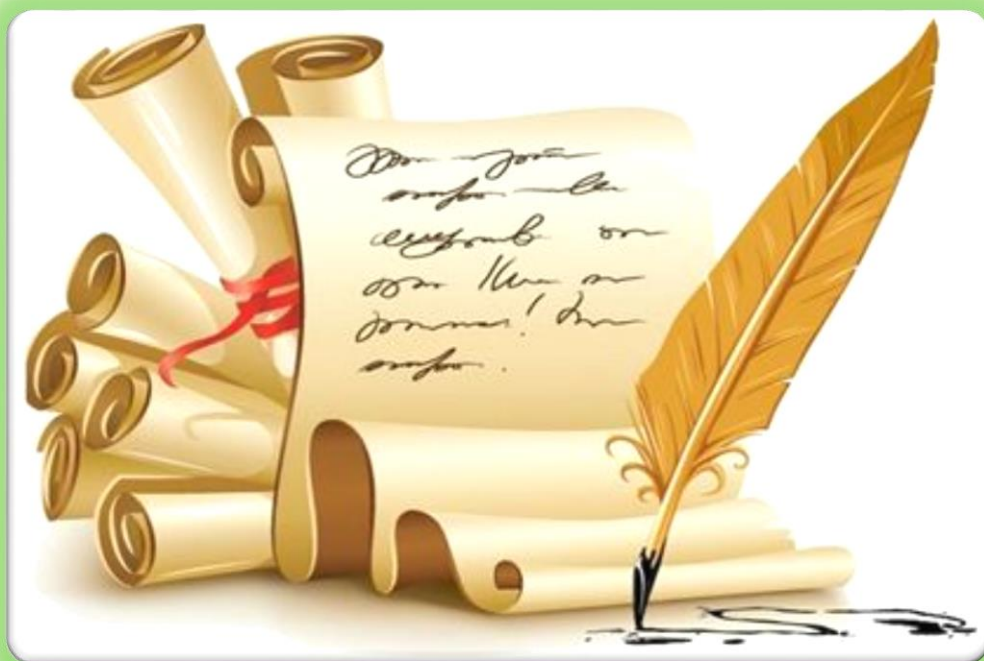
Тіл – мемлекеттің басты айшығы, елдігіміздің тұғыры. Адамзатты байланыстырушы, ойы мен сөзін жеткізуші қарым-қатынас құралы ғана емес, ұлттың діңгегі. Ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан бабалар мұрасы. Баға жетпес бұл бай мұраны қастерлеп, құрмет тұтамыз. Мемлекетіміздегі басты тіл, халқымыздың тілі – қазақ тілі екені мәлім. Бұл Ата Заңымыз – Қазақстан Республикасының Конституциясының 7-бабында да анық жазылып, «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл - қазақ тілі» деп айқындалған. Осы қасиетті қазақ тіліміз әлемдегі ең бай үшінші тіл екен. Сөзімізді айғақтайтын мына бір дәйекке тоқтала кетейік. Ең бай тіл саналатын араб тілінде 12 миллион 300 мың сөз болса, ағылшын тілінде 750 мың, қазақ тілінде 600 мың, ал испан тілінде 300 мың, орыс тілінде 150 мың сөз бар екен. Әлемдегі ең бай тілдердің төрінен орын алып отырған қазақ тілінің тазалығын жоғалтпай, сақтап, одан әрі байыта түсіп, кейінгі ұрпаққа табыс ету – қазіргі буынның ұлттық парызы.

Тура 31 жыл бұрын, яғни 1989 жылы 22 қыркүйек күні «Тіл туралы» заң қабылданған болатын. Кейін, еліміздің тәуелсіз ел болып қалыптасуына байланысты, тіл мәртебесін арттырмақ мақсатында 1997 жылы 11 шілдеде «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» заң қайта қабылданды.

«Тіл туралы» алғашқы заңның қабылданған күніне орайластырылып, 22 қыркүйек Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Жарлығымен 1998 жылдың 20 қаңтарында Қазақстан халқы тілдерінің күні болып жарияланған. Содан бері жыл сайын аталмыш мерекені Қазақстанда тұратын ұлт өкілдері мен ұлыстар бірлесе тойлап келді. 2018 жылдан бастап, «Қазақстан Республикасындағы мерекелік күндердің тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 31 қазандағы № 689 қаулысына сәйкес, Қазақстан халқы тілдері күні 5 қыркүйекте тойланады. Бұл өзгеріс қазақ халқының тағдыры мен тілі үшін күрескен алаш арысы, қазақ әліпбиінің негізін салушы ғалым Ахмет Байтұрсынұлының туған күніне байланысты болды. Тілдер күні тілді ұлықтау мерекесі болып қана қоймай, еліміздегі ұлтаралық жарастық пен рухани ынтымақтастықтың құралына айналды. Кезінде Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясының XII сессиясында сөйлеген сөзінде: «Біз барша қазақстандықтарды біріктірудің басты факторы болып табылатын қазақ тілінің одан әрі дамуы үшін барлық күш-жігерімізді салуымыз керек», - деп міндет қойған болатын. Бүгінде сол міндеттің салмағы одан сайын артып,

Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Еліміздегі этникалық топтардың тілі мен мәдениетін дамытуға жағдай жасай береміз. Қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі рөлі күшейіп, ұлтаралық қатынас тіліне айналатын кезеңі келеді деп есептеймін. Бірақ мұндай дәрежеге жету үшін бәріміз даңғаза жасамай, жұмыла жұмыс жүргізуіміз керек», - деп бағдарымызды айқындап берді.

Осы мақсатта әрі Тілдер күніне орай, «Бәйтерек» ұлттық басқарушы холдингі» АҚ қызметкерлері «Мемлекеттік тіл: бүгіні мен келешегі» тақырыбы төңірегінде ой қозғап, қалам тартты. Мемлекеттік тілдің қазіргі жағдайын саралап, болашағына көз жүгірту, өзіндік талдау жүргізіп, пайым жасау арқылы тілдің құндылығын арттыру, оның дамуына үлес қосуды көздейтін ой толғамдарды назарларыңызға ұсынамыз.

Мемлекеттік тіл: бүгіні мен келешегі

Осы тақырыпты қозғау туралы қолқа түскенде сан түрлі ойлар келді. Не деп жазайын? Бәрі де керемет, енді бір отыз жылда түгел қазақша сөйлейміз деп нық сенімдімін, иә болмаса, бәрі құрдымға кетуде, қазақ тілі жойылғалы тұр деп пе..?

Жоқ! Бүгін мен қазақ тілін қалай мәдениет және өркениет тіліне айналдыру туралы ой қозғағым келеді. Көкейде тұрған мың сұрақ, жауабы жоқ. Бірақ себебі мен сылтауы көп.

Біріншіден, қазақ тілі неге әлі күнге дейін өз деңгейінде сөйленіп, иә болмаса, неге әркімнің отбасылық тіліне айналмады? Бұл, әсіресе, қалалық жерлерге тән көрініс.

Дәлел ретінде, мына бір өмір жолымның сабағынан бір үзік әңгіме келтіргім келеді.... Ең алғаш мемлекеттік қызмет жолымды сонау шалғайда жатқан Батыс Қазақстан облыстық Әділет басқармасында бастаған болатынымын. Ол кезде қазақ тілін іс жүргізуге енгізу бойынша қарқынды шаралар қабылдап жатқан кез. Түрлі сайыстар, көтерме еңбекақы тағысын тағылар. Содан менің қазақ тілді мектепті бітіргенімді ескеріп, басшылық осы жұмысты қосымша алып жүруді тапсырды. Не керек, қызу кірісіп кеттік, бәрінің де қызығушылықтары жоғары. Интернеттің жаңа келіп жатқан кезеңі еді. Кнопкалы ұялы телефон бірінде болса, бірінде жоқ. Көп мәлімет пен ақпаратты кітап пен құжаттан алатынбыз. Жаңа буын жастардың басым бөлігі мемлекеттік тілге жетік болатын....

Айналдырған 15-20 жылдың ішінде неліктен балалар, жастар қайтадан орыстілді бола бастады? Оған себеп, негізінен интернет (біреулер ғаламтор дейді) пен кабелдік арналар дер едім, олардың дені орыс тілінде. Одан кейін қазақ тіліндегі кітаптардың әр түрлі тақырыпта жетіспеушілігі, интернет пен байланыс дамыған сайын кітап оқитын жастар мен балалар күннен күнге азаюда. Ақпараттың бәрі интернет желісінде. Осы үрдіс ауыл ауылды интернет байланысымен қамтамасыз еткен сайын күшейе беретін болады.

Екіншіден, ғылым мен білімнің, мемлекет негізі экономика мен технология жаңалықтары ағылшын, қытай, орыс тілдерінде ашылып таралуында. Оған себеп, осы елдердің әуелбастан қаланған ірі ғылым ошақтары бар, коммерциялану жолы бар, олардан алынған үрдіс «мода» секілді әрі қарай таралуда. Біз сияқты дамушы елдерге әр түрлі техникалық көмек ретінде осы үрдіс ең алғаш ағылшын одан соң орыс тілінде келеді. Қазақ тіліне оны аударып ешкімнің «өлімші» болып жатқаны жоқ.

Қазақтың ғұламасы, қазақ алфавиті мен грамматикасының авторы Ахмет Байтұрсынұлының мынадай сөзі бар «Тілі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады». Бұл арада менің де қосарым бар, халық ретінде адам ретінде біз қалармыз. Бірақ өзімізді түбегейлі ұлт ретінде сақтап қалуымыз қиын, өйткені тіліміз ресми хат алмасу кезінде, үкімет пен парламенттің ресми отырыстарында формалды түрде керек болмаса, басқалай қолданудан қалып бара жатыр. Тек тілдің ең жанашырлары қазіргі уақытта қазақ тілді теле, радио арналардың тілшілері дер едім. Бірақ олардың көрермендері де интернет желісіндегі арналарға көптеп ауысуда.

Үшіншіден, мобилдік қосымшалардың 90% орыс және ағылшын тілінде. Балаларға, үлкендерге арналған ойын ретіндегі сан алуан адам қызықтыратын қосымшалар қазақ тілінде жоқтың қасы. Жұпыны бір екі сатыдан ары қарай даму сатысы жоқ қосымшалармен бала түгіл үлкен адам қызықпайды. Олай болса, Astana IT hub арқылы осындай қосымшаларды неге дамытпасқа. Оның бәрі қазақ баласының қолындағы «балық» емес, «қармақ» болар еді. Ал оны қалай өзгерте аламыз? Ол үшін, салдары емес, себебімен жұмыс істеуіміз керек. Қазіргі жастар мен орта буын арасындағы «мода» болған Tik Tok, Instagram, YouTube және т.б.. Осы арналарды қазақша сөйлету қажет. Оған дәлел Қытай тәжірибесі (аталғандарға ұқсас балама арналары бар). Бірақ олар сияқты біздер тоқтау қоя алмаймыз. Ол кеш қимыл және қазіргі уақытта мағынасы да жоқ. Оның орнына қазақша көптеп бағдарламаларды осы арналар арқылы, бастапқы уақытта қазақ тілді вайнерлерді, қазақ музыкасы мен әніне ырғақты би ойластыратын талантты жастарды тарту қажет. Онлайн кітапханалар, мобилдік әр түрлі ойлау қабілетін дамытатын ойын-сауық қосымшаларды дамытып, тарату қажет.

«Бәйтерек» ұлттық басқарушы холдингі көптеген әлеуметтік мұқтаж адамдарға көмек ретінде әр түрлі бағдарламаны іске асырып жатады. Оның бәрі, негізі, бір реттік акция және игі іс. Алайда біз кейбір осындай қажетті нәрселерге де жүйелі бағдарлама жасайтын болсақ, нұр үстіне нұр болар еді. Бұл бастапқы кезеңде, теңізге құйылған тамшы болып көрінер. Бірақ ол білім тамшысы, оның физика заңына сай көбейетін қасиеті бар.

Тоғыз ауыз сөздің тобықтай түйіні, жаһандану үрдісі барлық ұлттар мен мемлекеттерді сынаққа алуда. Әсіресе, үлкен сынаққа ұшырап жатқаны – тіл мен салт. Ол да бір эволюция, қазіргі өркениеттердің даму сатысы. Бірақ сол көшу сатысынан өткеннен кейін қандай тілді халық болатынымыз, мемлекеттік тілдің ертеңі бұлыңғыр әлде айқын бола ма, ол тек біздің қолымызда. Біздің бүгінгі әрекетімізге байланысты болады.

*Әлия Мырзағалиева,
Активтерді басқару департаментінің директоры*

Мемлекеттік тіл: бүгінгі мен келешегі

Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілі.

Қазақ тілі – ерекше бай, көркем және шынымен де құдіретті тіл. Ата-бабаларымыз ана тіліміздің жойылмауы үшін аянбай күресіп, келешек ұрпаққа аманат еткен.

Қазақстан көп ұлтты мемлекет болғандықтан, бүгінгі таңда, тіл мәселесі аса күрделі мәселе болып келеді. Қазақ тілінің дамуына, оны меңгергендердің санын арттыру мақсатында мемлекет тарапынан түрлі бағдарламалар қабылданып, іске асырылуда.

Соның ішінде, 2019 жылғы 31 желтоқсанда қабылданған «Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» ҚР Үкіметінің қаулысы.

«Қоғамдық пікір» зерттеу институтының мәліметінше, 2017 жылы мемлекеттік тілді меңгерген халықтың үлесі 83,1 %-ды, 2018 жылы 85,9 %-ды құрады. Соңғы екі жылда мемлекеттік тілді меңгергендердің үлесі 2,8 %-ға өскендігін мәлімдеген.

Аталған Қаулы бойынша, мемлекеттік тілді меңгерген халықтың үлесі: 2020 жылы – 90,5 %, 2021 жылы – 91 %, 2022 жылы – 92 %, 2023 жылы – 93 %, 2024 жылы – 94 %, 2025 жылы – 95 %; мемлекеттік бұқаралық ақпарат құралдарындағы қазақтілді контенттің үлесі: 2020 жылы – 74 %, 2021 жылы – 75 %, 2022 жылы – 76 %, 2023 жылы – 77 %, 2024 жылы – 78 %, 2025 жылы – 79 %-ға жеткізу жоспарланған.

Қаулының мемлекеттік және мемлекеттік емес сектор ұйымдарында қазақ тілін меңгеру деңгейін арттыру, ақпараттандыру және коммуникация саласындағы қазақ тілінің қолданылуын жетілдіру, мәдениет, халыққа қызмет көрсету, БАҚ және бизнес саласында мемлекеттік тілдің қолданылуын реттеу, әлеуметтік беделін арттыру, халықаралық коммуникацияда қазақ тілінің қолданылуын кеңейту сияқты жоспарланған маңызды міндеттерін атап өткім келеді.

Холдингтен бұрын орталық мемлекеттік органда жұмыс атқарғандықтан, мемлекеттік органдар арасындағы іс-қағаздар мен құжаттар айналымы міндетті түрде қазақ тілінде жүргізу тәртібі маған белгілі және қуантады. Алайда, өкінішке орай, ел арасында тілімізді шұбарлап, бұрмалап сөйлейтіндер де бар, сондай-ақ, әлі күнге дейін мемлекеттік тілде сауатсыз жазылған көше жарнамаларын, жарлықтарды, бұйрықтарды кездестіреміз. Болашақта қазақ тілінің халық арасында қолданылуын ұлғайтып, оны дамытудың маңызды құраушысы - бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік желілерде қазақтілді контенттің үлесін ұлғайту деп есептеймін. Аталған ақпарат құралдарын өте жиі қолданушы балалар мен жастар болғандықтан, қазақ тілінің келешегі осыларға тікелей байланысты.

Әрбір адам өз ана тілін білуге және мемлекеттік тілін меңгеруге міндетті. Мен қазақ тілін меңгергенмін, ал болашақта қазақстандықтардың ат салысуының арқасында жоспарланған шаралар толық іске асып, елімізде қазақ тілі тиісті дәрежесінде қолданылатынына сенемін.

*Омарова Айнұр,
Баспасөз қызметінің бас маманы*

Мемлекеттік тіл: бүгіні мен келешегі

*«Ұлт болудың бір емес, бірнеше шарты бар.
Соның ең басты және ең негізі шарты – ұлттық тіл.»
Қадыр Мырза Әлі*

Келесі жылы қазақ елі ғасырлар бойы аңсаған арманы орындалып тәуелсіздігіне қол жеткізгеніне 30 жыл болады. Бұл адам өмірімен салыстырғанда бір ұрпақ мерзімі, тарих өлшемінде бір сәт. Осы уақытта еліміз өзге мемлекеттермен тұрақты қарым-қатынас орнатып, шекарасын анықтап, келелі жетістіктерге қол жеткізіп, қалыптасқан мемлекеттердің біріне айналды. Қазақ елі мен қазақ тілінің болашағының жарқын әрі кемелді болатынына, бүгінде, ешқандай күмән жоқ.

Бірақ, барлығымызға аян, қазіргідей жағдай бірден орнай қойған жоқ. Халқымыз талай қиындықтарды басынан кешіріп, сындардан өтті. Жиырмасыншы ғасырдағы ұжымдастыру, жұт, репрессия, Ұлы отан соғысы халық санының азаюына әкелді. Бұл жағдай, сондай-ақ кеңестік саясат ұлттың тілі мен діліне әсерін тигізбей қоймады. Бірақ алтын отпен сыналады деген. Ұлтты мықты етудің бірінші тетігі – тіл. «Балгер де емес, дәрігер де емес, емдейтін, Тек өзімнің тілім екен сөйлейтін»-деген Расул Ғамзатовтың сөздері еске келеді.

Адам баласының ең басты тәрбие ошағы – отбасы. Осы отбасында оған ана сүтімен дарыған тілі дамиды. Бұл тіл оның туған тілі, яғни ана тілі болады. Сол тәрбие мен тілдің арқасында қарым-қабілеті ашылып, дүниетанымы кеңейеді. Сол даму жолында өзгеден үйреніп, жақсылығын ала отырып, өзіңдікінен жерімеу, керісінше, оның қадір-қасиетін арттыру – басты міндет.

Бүгінде қазақ елі мен мәдениеті дүниежүзіне кеңінен танылуда. Біртіндеп қазақ тіліне деген қызығушылық халықаралық деңгейде артып келеді. Сондықтан қазақ тілінің беделін одан әрі арттыра түсу үшін

қоғамда оған деген қажеттілікті күшейткен жөн. Қажеттілік талаптандырады, ал талап пен ниет болса, нәтиже міндетті түрде болады.

Сарапшылардың пікірінше, қазақтың болмысын түсіну үшін М. Әуезовтың «Абай жолын» қазақ тілінде оқу қажет. Ал қазақ тілінде оқып, оны жете түсіну үшін, әрине, қазақ тілін жақсы білуің керек. Міне, сол кезде тіл байлығың да, ой байлығың да арта түседі.

Өз елінде тату-тәтті, аман-есен күн кешу, бабалар сөйлеген ана тілінде сөйлеу, төл мәдениетінің құндылығын сезіну нағыз бақыт пен байлық деп ойлаймын. Халқымыздың тұғыры, еліміздің коды – қазақ тілі. Оны Шәмшінің әндерінен, Мұқағалидің жырларынан, Абайдың өлеңдері мен қара сөздерінен табасыз.

Қазіргідей даму заманында бабалардың мұрасын сақтап, насихатын тыңдап, ана тілімізді жаңа белеске бірге алып өту өте маңызды. Осылайша, ұлттығымызды келесі ұрпаққа аманат ете аламыз. Сондықтан тіл қадірін, ел қадірін арттыруға қоғамның әр азаматы міндетті әрі жауапты.

*Арсен Жамалбеков,
Талдау және зерттеулер департаментінің
жоба жетекшісі*

Қазақ тілінің бүгінгі мен келешегі

Қазақ тілі – бұл ғасырлар бойы қалыптасқан, біздің ата-бабаларымыздың ана тілі. Тіліміз өте бай, әдемі және көркем. Өкінішке орай, қазақ тілімізге төніп жатқан қауіп-қатерлер жеткілікті, сол себепті оның қазіргі жағдайы мен болашағы талқылауды қажет ететін өзекті мәселелердің бірі.

Адамзат тарихында тіл жай қарым-қатынас құралы ғана емес, ол – саяси, экономикалық өктемдіктің де басты құралы болып келді. Бір ұлттың тілінде сол ұлттың жері, тарихы, тұрмысы, мінезі айнадай ашық көрініп тұрады. Қазақ тілінде қазақтың сары сайран даласы, біресе желсіз түндей тымық, біресе құйындай екпінді тарихы, сары далада үдере көшкен тұрмысы, асықпайтын, саспайтын мінезі көрініп тұр. Шыңғыс Айтматов «Тіл жоқ жерде ұлт жоқ» деп бекер айтпаған. Қазақ тіліміз – бұл біздің ата-бабаларымыздың қалдырған мұрасы. Біздің мақсатымыз – осы құнды мұраны сақтап қалу. Мен қазақ тілінің бүгінгі жағдайы әлі де жақсартуды, дамуды талап етеді деп ойлаймын. Статистика бойынша, қазақстандықтардың 80%-ы қазақ тілін біледі, алайда осы сексен пайыздың алпыс-ақ пайызы қазақ тілін күнделікті қолданады. Менің

ойымша, бұл өте өкінішті, өйткені ұлт тілінің қадірінің төмендеуі ел келешегінің бұлыңғырлануын көрсетеді. Сондай-ақ, қазіргі кезде жүріп жатқан әлемдік жаһандану процесіне Қазақстанның тереңдеп бойлай түсуі қазақ тілінің толыққанды мемлекеттік тілге айналу мүмкіндігін азайтады.

Өйткені бұл оның маңыздылығын төмендетеді. Егер осы мәселеге тиісінше назар бөлінбесе, тіліміздің мүлдем жойып кету қатері бар. Тілді үйрену, білу, зерттеу, құрметтеу, ана тіліндегі көркем әдебиетпен әуестену балалық шағынан

қалыптасу керек. Тілдің тағдыры, қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Сол себепті мемлекет қазақ тілді балабақшаларды, мектептерді көбірек ашуы керек. Ал ата-аналардың міндеті – балаларымен жас кезінен бастап қазақша сөйлесіп, қазақ балабақшалары мен мектептеріне беру.

Қорыта айтсақ, тіліміздің болашағы еліміздің әр азаматының, әр отбасының қолында. Егер біз тілімізді құрметтеп, оның дамуы, зерттелуі, қолданылуы мәселесіне тиісті деңгейде назар аударсақ, еліміз экономикалық жағынан да, рухани жағынан да, мәдени жағынан да дұрыс бағытта дами береді.

*Алтаева Динара,
Тұрғын үй-құрылыс активтерін басқару
департаментінің жоба жетекшісі*

«Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте»

Қадыр Мырза Әлі

Кейбіреулер тұрып жатқан елінің мемлекеттік тілін білу міндетін рухани бостандығына қысым жасау деп санап, қателесіп жатады. Бұл ортақ құндылықтардан аулақ, қоғам талабын түсінбейтін жандардың адасуы. Қай елде тұрып жатсаң, сол елдің мемлекеттік тілін білуің қажет. Бұл – аксиома! Өмір талабы, заман талабы. Оны сол елдердің иммигранттары жақсы біледі.

Мысалы, Америка Құрама Штаттарын алайықшы. Бұл орайдағы жақсы мысал емес, алайда, ол елдің азаматтарының қалай өмір сүріп жатқанына назар аударыңызшы. Штаттарда тұратын этникалық топтар бір-бірімен өз тілінде сөйлейді. Сонымен бірге, олардың барлығы

ағылшын тілін жетік біледі және қажет болған жағдайда оны қолдана алады. Бұл ел тұрғындары арасындағы қарым-қатынастың ең жақсы нұсқасы.

Ал Қазақстан туралы не деуге болады? Біз мемлекеттік тілдің рөлі туралы әлі күнге дейін айтысып келеміз. Оның үстіне, ақылға сыймайтын «қазақтар қазақ тілін білуі керек пе» деген әңгіме қылаң беріп қалады. Есі дұрыс адам мұндай сұрақтың, тіпті, қисынсыз екенін анық біледі.

Соған қарамастан, мен қазақ тілінің ықпалы жылдан-жылға артып келеді деп санаймын. Қарапайым мысал: қазіргі үкіметтегі тілдік артықшылықтарды 10 жыл бұрынғы күйімен салыстырыңызшы. Жер мен көктей, солай емес пе? 10 жыл бұрынғы интернеттің қазақтілді сегментін қазіргі желімен салыстырыңызшы. Менің ойымша, қазақ тілінде сөйлеу қажеттілігі артып келе жатыр. Бала кезімде ата-анам мені орыс мектебіне бергені есімде, өйткені олар бала орыс тілін білмесе, болашағы да болмайды деп ойлаған. Ал бүгінде, қазақ тілін білмесең, жұмысқа орналасу да қиын болып қалуда.

Осының бәрін ескере отырып, болашақта Қазақстандағы қазақ тілі біртіндеп ұлтаралық қатынас тіліне айналады деп ойлаймын. Оның қарқыны әлі де төмен екенін мойындау қажет, бірақ оның прогрессивті болашағы бар екені айқын.

Әлбетте, мемлекеттік тілді сол деңгейге жеткізуге барынша күш салу керек, алайда тек танымал етіп, қажеттілігін арттыру арқылы қол жеткізу қажет. Сенесіз бе, сенбейсіз бе, мемлекеттік тілді үйренуге ниет білдіріп, бірақ оны оқытатын курстар таба алмай жүрген адамдарды да кездестірдім. Сондықтан маңызды қадамдардың бірі – ынтасы бар адамдар үшін қолайлы тегін қазақ тілі курстарын кең көлемде ашу керек. Бұған ренжудің және одан ұялудың қажеті жоқ. Мысалы, АҚШ-та жұмыспен қамту орталықтары арқылы иммигрантқа ағылшын тілін тегін курстар арқылы оқуға мүмкіндік беріледі. Сонымен қатар, мектептерде оқитын шетелдік балаларға да осындай курстар қарастырылған. Бұдан басқа көптеген волонтерлік жобалар бар. Мемлекетіміз мұндай бағдарламаларға ден қойып, оларды жолға қою үшін қаржы үнемдемегені жөн.

Бірақ бұл арада көптілділіктің еш айыбы жоқ екенін ұмытпаған дұрыс. Қазақтың ұлы философы және ақыны Абай Құнанбаев бірнеше тілді меңгерген, ал бұл жайт оның қазақ тілін насихаттауына кедергі болмаған.

Бүгінгі таңда, көп тілді меңгеру біздің қалауымызға ғана байланысты емес. Ол қажеттілікке айналған. Егер адам бәсекеге

қабілетті болғысы келсе, оған басқа тілдерді үйренуіне тура келеді. Тек қазіргі заман ағымына ілесе даму ниеті болса болғаны.

*Дамир Байманов,
Баспасөз қызметінің бас маманы*

Роль казахского языка сегодня и в будущем

Я вырос в русскоязычной среде, в городе Байконур, где около 70% населения говорит на русском языке по той простой причине, что наш город по статусу приравнен к городам федерального значения Российской Федерации и, соответственно, определенная часть населения – граждане РФ. В школе, в которой я учился, не преподавали казахского языка и литературы, но мои родители позаботились о том, чтобы я с детства слышал родную речь и знал хотя бы базовый уровень языка. Осознанно учить язык я стал уже в более старшем возрасте, когда переехал в Астану (нынешний Нур-Султан) и начал свою учебу в университете, а потом и карьеру в национальной компании.

На сегодняшний день я довольно неплохо говорю на родном языке и с каждым днем совершенствую его все больше. Так сложилось, что мое окружение тоже больше говорит на русском языке, нежели на казахском, но все мы так или иначе владеем родной речью и с каждым годом необходимость в знании казахского языка возрастает. Это ощущается не только в рабочих отношениях, где большая часть документооборота ведется на государственном языке, но и в быту, в новых знакомствах, где я все чаще сталкиваюсь с казахским языком и остро ощущаю, что за ним будущее. Сегодня уже все больше и больше людей говорят на казахском языке и это не может меня не радовать. Я искренне убежден, что такая восходящая популярность казахского языка является не только влиянием и следствием языковой политики нашей страны, но и естественной потребностью населения, которое все больше интересуется историей своего народа, своей страны, культуры и очень заинтересовано в сохранении и приумножении культурного наследия нашей богатой на традиции страны.

Наш язык еще достаточно молодой и развивается очень динамично, поэтому он с завидным постоянством обновляется, обрастает новыми словами, понятиями, терминами. Думаю, что на развитие языка также положительно влияют литературные работы наших современников, различные телевизионные передачи на казахском языке, новостные

каналы, которые ведут свою работу исключительно на государственном языке. В целом, я считаю, что язык неотделим от культуры, поэтому если мы хотим развивать и популяризировать казахский язык, крайне важно развивать все, что относится к культуре: это и литература, и кино, и музыка, и интернет-ресурсы, и телевидение, и фольклор, и наука, и многие другие сферы, которых язык так или иначе касается. Более того, уверен, что качественная трансформация нашей системы образования на всех уровнях (и в садах, и в школах, и в вузах с государственным языком обучения) также может помочь мотивировать родителей, желающих дать своим детям достойное образование, отдавать предпочтение именно казахскому языку при выборе садов, школ и вузов для детей.

Своих же детей я твердо решил обучать на казахском языке и мне хочется надеяться, что к тому времени, когда придется выбирать им школы и вузы, организации образования с государственным языком обучения будут иметь высокий рейтинг по всем параметрам, по которым обычно они оцениваются обществом, и положительную репутацию среди остальных школ и вузов нашей страны. Мне также очень хочется надеяться, что мои дети вырастут в стране, сумевшей сохранить язык и культуру, подаренную нам нашими предками, и, более того, сумевшей щедро поделиться этим наследием со всем остальным миром. И не последнюю роль в этом уже сейчас должны сыграть мы сами – дети своего народа.

*Сырымбет Қаскеев,
Жобалық қаржыландыру департаментінің
жоба жетекшісі*

Мемлекеттік тіл: бүгіні мен келешегі

1995 жылы қабылданған Ата Заңның 7-бабында «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл – қазақ тілі» деген конституциялық шешім жасалды. 1997 жылдың 11 шілдесінде қабылданған «Қазақстан Республикасындағы Тіл туралы» заңның 4-бабында «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілі» деп атап көрсетілді.

Бірақ, бұл мемлекеттік тілдің мәртебесі туралы заңның жалғыз бабы.

Осы орайда, мемлекеттік тіл туралы арнайы заңның қабылдануы қазақ тілінің мәртебесін көтерер еді деп ойлаймын. Көптеген лингвистердің пікірінше, қазіргі жағдайдан мемлекеттік тіл туралы арнайы заң қабылдамай шығу мүмкін емес. Осы заңды қабылдаудың нормативтік-құқықтық негізі Конституцияның 93-бабы болуы мүмкін, ол келесідей:

«Конституцияның 7-бабын жүзеге асыру мақсатында Үкімет, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, арнаулы заңға сәйкес, Қазақстан Республикасының барлық азаматтары мемлекеттік тілді еркін әрі тегін меңгеруі үшін қажетті ұйымдастырушылық, материалдық және техникалық жағдайдың бәрін жасауға міндетті».

Ұзақ жылдар бойы Қазақстанда қажеттілік тудырылғандықтан, орыс тілі өте маңызды болды. Бәріміз орыс балабақшасы мен мектебіне бардық.

Енді қазақ тіліне сондай сұраныс, қажеттілік жасау керек. Сондықтан қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейтіп, оны шын мәніндегі мемлекеттік тілге айналдыру үшін бізге де сондай саясат қажет. Тіл мәселесі сауатты саясатпен шешілуі тиіс.

Біріншіден, мемлекеттік тіл туралы арнайы заңның қабылдануы керек.

Екіншіден, қазақ қазақпен қазақша сөйлесу керек.

Үшіншіден, заңдарды қазақ тілінде жазу керек (қазіргі таңда орыс тілінде жазылып, аударылады).

Төртіншіден, мемлекеттік тілде әзірленетін құжаттардың сауаттылығы мен сапасын көтеру керек.

Бесіншіден, іс қағаздарын мемлекеттік тілде сауатты жүргізетін кадр дайындау қажет.

Алтыншыдан, балаларға арналған қазақ тіліндегі телевизиялық бағдарламаларды көбейтіп, қызықтыра білу керек.

Меніңше, қазақ елінің әр адамы мемлекеттік тілге деген қажеттілікті қалыптастыруға өз үлесін қосуы тиіс.

Өткенімізді, бүгінімізді және келешегімізді бір-бірімен жалғайтын алтын жіп үзілмеуі үшін мен бар күш-жігерімді саламын. Өйткені, ана тілі құнарлы топыраққа түскен дән іспетті, күнделікті азығымыз, онсыз өмір сүру мүмкін емес екені хақ.

*Анар Сағидан,
Құқықтық қамтамасыз ету департаментінің
бас менеджері*

Мемлекеттік тіл: бүгіні мен келешегі

Тіл - мемлекеттің тұғырлы тірегі, халықтың рухани байлығы, өткені мен болашағының айқын бейнесі. Ана тілінің қадір-қасиетін біле білген халқымыз оны ұлттың қазына байлығына балайды. Себебі, тіл – халықтың жаны, сәні, тұтастай кескін-келбеті, ұлттық болмысы. Адамды мұратқа жеткізетін – ана тілі мен ата дәстүрі. Біздің осындай халықтық қасиетті мұрамыз, ана тіліміз – қазақ тілі.

Тіл мен егемендік егіз ұғым. Тілсіз – тәуелсіздік, егемендіксіз – тіл болмақ емес. Тіл – тәуелсіздіктің қуатты тірегі, бірлік пен ынтымақтың жығылмас туы. Мемлекеттік тіл – тәуелсіз елдің негізгі рәміздерінің бірі. Тіл адамдардың қарым-қатынас құралы болғандықтан, ол сөйлеу әрекетінің арқауы болып табылады. Тіл – ұлтпен ұлтты татуластыратын ерекше қатынас құралы. Қазақ халқы бар тарихын көшіп жүріп өткізсе де, барлық жиған тіл байлығын, күй мен жырын бізге жеткізді. Еліміз өз егемендігін алып, дамыған замандамыз. Мемлекеттік тіл тәуелсіздігіміздің жырын жырлап, бұғанасын бекітіп, қанатын қатайтты. Тілдің беделін көтеру, оның арын арлап, жоғын жоқтау, олқысын толтыру өзіміздің қолымызда. Қазақ елі тәуелсіз мемлекет болып орнағалы жарты ғасырға таяу уақыт болды. Мемлекеттің тілі – қазақ тілі деп жарияланды. Бізге тек осы ұстанымды жүзеге асыруға бар күш-жігерді аямай, еңбек ету ғана қалды. Тәуелсіз Қазақстанның болашағы – біз, қазақ жастары. Демек, біздің міндетіміз – қазақ тілінің мәртебесін асыру болмақ. Осы тұста Елбасының «Қазақ пен қазақ қазақша сөйлессін», – деген ұлағатты сөзін ескермей өтіп кетуге болмайды. Тәуелсіздік алғалы бері тілге қатысы бар көптеген іс-шаралар жүргізілуде. Мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейту мен тілге деген құрметті арттыру мақсатында көптеген мемлекеттік бағдарламалар мен іс-шаралар ұйымдастырылуда. Нәтижелері де аз емес. Бірақ, жастар арасында, кейбір мекемелерде қазақ тілінің жайы нашар болып тұр. Қазіргі күнге дейін орыс тілінің ырқынан шыға алмай жүргендігімізден болар. Шынымен де, қазақ халқының басында талай қиын, қайғылы күндердің болғаны тарихтан белгілі. Еліміз жетпіс жылдай Кеңес Одағының қарамағында болды. Ата-анамыз орыс тілін оқыды. Қазақ халқы өзінің тілін, ділін, тіпті салт-дәстүрін ұмытардай жағдайға да жеткен күндер болды. Көп ұзамай еліміз 6 ғасырға жуық аңсаған тәуелсіздігіне қол жеткізді. Тіліміздің түп тамырымен жойылып кетпегеніне шүкіршілік етуіміз керек. Сондай ауыр сәттерде, сын сағаттарда атамекен қонысын тастап босқан халықтың өзімен бірге алып жүрген байлығы – ана сүтімен санасына дарыған ана тілі.

Қорытындылай келгенде ана тілі – ананың ақ сүтімен бойымызға сіңген асыл тіл. Ана тіліміз арқылы ғана біз халқымызды, Отанымызды танып білеміз. Әр адамның азаматтық қасиеті өз халқын, өзінің атамекенін сүюімен, өз ана тілін ардақтай білуімен өлшенбек. Әркімнің тілге деген құрметін өз анасына, өз ұлтына, өз Отанына деген құрметінен білуге болады. Өз ана тілін ұмытқан адам өз халқының өткенінен де, болашағынан да қол үзеді. Қазіргі қоғам басқа тілді үйренуге еш шек қоймайды. Дегенмен, қазақ тілін мемлекеттік тіл дәрежесіне көтеруде әр қазақтың үлесі болса екен деймін.

*Әділ Қарпықов,
Халықаралық ынтымақтастық департаментінің
бас менеджері*

Государственный язык: сегодня и в будущем

Родной язык - это тот язык, который мы слышим вокруг себя с самого раннего детства. У каждого народа он свой. Родной язык - это отражение культуры и традиций, наше наследие.

Казахский язык! Как же он богат, могуч и красив! Это язык, на котором говорили и создавали свои шедевры многие поэты и писатели: Абай Кунанбаев, И. Алтынсарин, О. Сулейменов, данный список можно продолжать без конца. Какие прекрасные строки написал поэт С. Торайгыров о родном языке:

«Сүйемін туған тілді – анам тілін,
Бесікте жатқанымда-ақ берген білім.
Шыр етіп жерге түскен минутымнан
Құлағыма сіңірген таныс үнім».

И смысл данных слов понять немудрено. Мало говорить на родном языке, необходимо знать его историю, любить свой край и чтить традиции.

В целом казахский язык отличается своей многозначностью и богатством. Однако на сегодня возникает необходимость в упрощении

языка, поскольку скорость передачи информации растет, тяжеловесность казахского языка в кириллице с увеличенным количеством букв является отпугивающим фактором в его использовании. В данном контексте переход на латиницу является грамотным шагом на пути к упрощению и оптимизации нашего языка.

Таким образом, в будущем, при использовании методики изучения английского языка, возможности казахского языка возрастут.

Во главе стоит простота языка, чем проще изъясняться на определенном языке, тем больше людей будет им пользоваться.

В этой связи, новые методы изучения и не прямые методы воздействия, такие как, реклама, кино и музыка на казахском языке медленно, но верно улучшают ситуацию с государственным языком.

*Дәурен Закумбаев,
Корпоративтік қаржы департаментінің
жоба жетекшісі*

Мемлекеттік тіл: бүгіні мен келешегі

Мемлекеттік тіл егемен еліміздің негізгі рәміздерінің бірі. Кез келген өркениетті елдің өзінің рәміздері, шекарасы болатыны секілді мемлекеттік тілі де болады. Демек, мемлекеттік тіл де — мемлекеттігіміздің негізгі атрибуттарының бірі. Біздің Ата Заңымызда «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі — қазақ тілі» деп жазылған. Әрбір Қазақстандық Ата Заңымыздың талаптарын орындауға тиіс. Тіл – ұлт пен ұлтты жақындастыратын ең үлкен қатынас құралы. Адам тіл арқылы бір-бірімен байланыса алады.

Мемлекеттік тіл тәуелсіздігіміздің жырын жырлап, бұғанасын қатайтты. «Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы – тіл» - деген Ахмет Байтұрсынұлы. Ата Заң аясында бақ-берекеміздің сақталып отырғаны тіл саясатының дұрыс жүргізілуінің жемісі екені анық. Тіл – халық қазынасы, ұлттың жаны. Тілдің мәселесі – ұлттың мәселесі. Мерейін асыратын да, құтын қашыратын да өзіміз. Тәрбие отбасынан басталады. Тілді меңгеруде ата-ана мен білім ошақтарының рөлі ерекше. Әр отбасы бесіктен бастап балаға ана тілін үйретуді қолға алуы тиіс. «Ана тілін білмеген, анасын да сыйламас» демекші өз ана тілін білмеген жаннан, анасын сыйлайтын жанның шығуы неғайбыл. Халық үшін өзге тілде сөйлеу қауіпті емес, өзге тілде ойлау қауіпті. Қазақ пен қазақтың, әке мен баланың, жұмыстағы әріптестердің бір-бірімен қазақ тілінде сөйлеспеуі көңілге қонымсыз-ақ жайт. Бірақ қазақ тілі тек қазақ халқының тілі емес, мемлекеттік тіл, ортақ тіліміз. Қазақстанда тұратын, оны отаным деп қабылдайтын, өзін Қазақстанның патриоты деп есептейтін азаматтардың тілі. Елбасымыз айтқандай, «Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде». Ендеше, тілімізді ұлтымызды, отбасымызды қадірлегендей қадірлейік! Өзін Қазақстанның азаматымын деп санайтын әрбір адам мемлекеттік тілді білуі шарт деп ойлаймын. Тіл – адамдар арасындағы қарым-қатынастың аса маңызды құралы ғана емес, ойлаудың, дүниетанымның, рухани мәдениеттің бастауы, ұлттық тәрбиені сақтау құралы. Жас ұрпақты тәрбиелеу, оларға ғылым мен білімді үйрету тіл арқылы жүзеге асады. Мемлекеттік тілді оқыта отырып, жастардың бойына елдік сана сіңіріліп, мемлекеттік рәміз, ұлттық діл, ұлттық болмыс туралы ақпараттар толық берілетіні анық. Өнер-білімді, мәдениеттілікті, қоғамның белсенді азаматы болуды ол тіл арқылы үйренеді. Тіл, оның ішінде, біздің ана тіліміз еліміздегі халықтардың барлық іс-әрекетінің, қарым-қатынасының құралы болуы тиіс. Оның деңгейін жоғары сатыға көтеру әрқайсымыздың борышымыз. Біздің қазақ халқының тілі өте бай, айтылуға орамды, көркем тіл. Оны игеру – ана тілін қадірлейтін, тіл мәдениетінің шыңына қол созатын адамның әрекеті. «Қанша тілді білсең, соншалықты мәдениеттісің, соншалықты байсың» деген даналық сөз бар. Әрине, құптарға боларлық ой, бірақ, өзге тілді білемін деп жүргенде өз тілімізден алыстап кетпеуіміз керек. Тәуелсіздіктің негізгі тірегі – ұлттың тілі. Тәңірдің адам баласына жасаған

сыйы да – тіл. Оның қасиеттілігі, кереметтігі сондай, жан-дүниенді өзіне тартып тұратын құдіреті бар. Тіл – бүкіл тіршіліктің тұтқасындай, ұлттың аса қастерлі, өзіне тән ажырамас белгісі. Тілдің тағдыры баршамыздың қолымызда. Тілін білмейтіндер емес, тілін білгісі келмейтіндер мәңгірт. Тілдерді дамыту – елдердің мемлекеттік саясатындағы аса маңызды бағыттардың бірі. Тіліміздің жағдайы қиын, құрдымға батып жатыр деп отыра бермей, оның маңызы мен мүмкіндіктерін жан-жақты ашып, жұрттың оған деген сенімін нығайтуға күш салғанымыз дұрыс. Тілді насихаттауда, үйретуде жеке адамдардың, отбасының қосар үлесі мол болуы тиіс. Әрбір отбасында, осындай тілге деген жанашырлық болса, тамшыдан дария болар дегендей, тіліміздің жағдайы әлдеқайда жоғары деңгейге көтерілер деп ойлаймын. Елбасымыз айтқандай «Дауға салса алмастай қиған, сезімге салса қырандай қалқыған, ойға салса қорғасындай балқыған өмірдің кез келген орайында әрі қару, әрі қалқан болған, мәңгі жас, отты да ойнақы Ана тілінен артық қазақ үшін бұл дүниеде қымбат не бар екен?! Ғасырлар бойы қазақтың ұлт ретіндегі мәдени тұтастығына ең негізгі ұйтқы болған – оның ғажайып тілі».

Тілге деген құрмет – халыққа деген құрмет. Демек әрбір қазақстандық мемлекеттік тілді құрмет тұтып, білуі тиіс. Тіл мәртебесі – ел мерейі. Ана тіліміздің мәртебесін үстем етіп, еліміздің мерейін көтерейік. Тілсіз халықтың, елдің өмір сүруі мүмкін емес. Әлем таныған ел болу үшін ана тіліміздің жұлдызын биіктетуіміз керек. Бұл біздің басты парызымыз.

*Бахытжан Байжанов,
Тұрғын үй-құрылыс активтерін басқару
департаментінің бас менеджері*

